

לא עשו כן, מותר.²⁶

ט. אדם שרוצה ללוות כסף מבנק או להפקיד כסף בתכנית חסכון של בנק, לכתחילה אין זה מספיק שידע שכל עסקי הבנק מתנהלים על פי היתר עיסקא כמו שהתבאר בסעיף הקודם, אלא עליו לדעת גם כן פירוש ענין היתר עיסקא כפי מה שבארנו בסעיפים ב-ג.²⁷ ומכל מקום בדיעבד יש להקל אפי' אם אינו יודע פירוש ענין היתר עיסקא, הואיל ומפורש בדפי ההסכם שבין הבנק ובין הלקוח, "שההסכם כפוף לתקנות הבנק הקבועות בספרי הבנק", ואחת מתקנות הבנק היא שאינו מתעסק אלא על פי היתר עיסקא. (ראה בסוף הפרק בנוסחאות היתר עיסקא של הבנקים השונים שבארץ).²⁸ וכל שכן שיש להקל בדיעבד בכסף שהופקד בתכנית חסכון של הבנק, אפי' אם החוסך לא ידע מה פירוש היתר עיסקא, הואיל והבנק אינו נחשב לזה גמור כיון שהוא "בערבון מוגבל".²⁹

י. על פי מה שהתבאר לעיל בסעיפים ב-ג בענין היתר עיסקא יוצא

ט ע מ ר ב י ת

על דפי ההסכם שכתוב בו שההסכם כפוף לתקנות הבנק וכאילו חתם על שטר עיסקא מפורט וכמ"ש כיו"ב בהערה 20. וכל הטעמים שכתבתי לעיל בהערה 24 אינם לעיכובא רק לכתחילה. וכל שכן שאפשר להקל בזה בדיעבד בבנק ששייך לממשלה ע"פ מ"ש הרשב"א שהבאתי בחלק א (פרק ג הערה 130) שכסף שאין לו בעלים ידועים מותר מן התורה להלוותו ברבית כיון שאין כאן מלוה, ולא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה. ע"ש.

(27) עיין בהערה 19.

(28) עיין מ"ש לעיל בהערה 20 ובהערה 26, וצריך לכאן.

(29) הנה על פי החוק האזרחי הקיים במדינת ישראל חברה שהיא בערבון מוגבל (או בקצור

ועז להחלוקתנו זאת. הננו כותבים זאת זכרון בספר ומפרסמים אותה גלוי לכל". ע"כ. ונהגו לתלות את נוסר שטר העיסקא בכל אחד מסניפי הבנקים בארץ אולם בהרבה סניפים אין תולים את הנוסח במקום בולט לכל, ויש סניפים שצריכים לערוך חיפוש עד שמוצאים היכן תלוי נוסח שטר עיסקא. כאשר שמענו כן ראינו. ויש לתקן זאת אע"פ שאין זה מעכב בדיעבד כמ"ש בס"ד בהערה הבאה.

(26) הואיל ומפורש בדפי ההסכם שבין הבנק והלקוח "שההסכם כפוף לתקנות הבנק הקבועות בספרי הבנק" ואחת מתקנות הבנק היא שאינו מתעסק אלא על פי היתר עיסקא. וכן מתבאר מנוסחאות שטרות העיסקא של הבנקים השונים שהעתיקתי בסוף הפרק. ע"ש. לפיכך, אפי' אם הלקוח לא ידע שההלואה שקיבל מהבנק היא על צד היתר עיסקא, מותר בדיעבד, מאחר שחתם

¹¹⁷⁴⁵⁶⁷

חברה בע"מ) אין בעלי החברה אחראים על חובות החברה והאחריות היא על הנכסים הרשומים על שם החברה בלבד. לפיכך אם ח"ו יגרמו הפסדים לחברה לא יוכלו נושי החברה לגבות כלום מהנכסים הפרטיים של בעלי החברה, רק מהנכסים הרשומים על שם החברה, ובמקרה שאין נכסי החברה מספיקים לכיסוי חובותיה, הנושים הפסידו את כספם ואין להם שום תביעה על בעלי החברה. והואיל וכל הבנקים בארץ ישראל הם חברות בערבון מוגבל, יוצא איפוא שאדם שנותן כסף לבנק ומפקידו בבנק בכל דרך שהיא, כגון, בחשבון עובר ושב ובתכניות חסכון ושאר השקעות, אין הבנק אחראי בכל אופן שיהיה על הכסף שניתן לו, רק אחראי בשווי הנכסים שיהיו רשומים בשם הבנק בשעת הפרעון. ונראה שכיון שהבנק אינו מקבל את כל האחריות על הכסף שמקבל מלקוחותיו א"כ מן התורה הכסף שמקבל אינו בתורת הלואה גמורה אלא בתורת פקדון, ומותר מן התורה לנותן לקבל ריוח עבור כספו, שאין זה מוכרח שמקבל ריוח עבור המתנתו לכספו רק עבור האפשרות שיפסיד את הכסף שנתן לבנק, במקרה והבנק יפשוט רגל. ומ"מ מסתבר שמדברי סופרים אסור לקבל ריוח, משום דמיחלף בהלואה גמורה כיון שהבנק רשאי לעשות בכסף כרצונו, ולא דמי לפקדון גמור. וכן מוכח ממ"ש בגמ' (מציעא סט:) רב חמא היה מוגר זוזי בפשיטי ליומא, כלו זוזי דרב חמא. הוא סבר מאי שנא ממרא, ולא היא, מרא הדרא בעינה וידיע פחתה. זוזי לא הדרי בעינייהו ולא ידיע פחתייהו. וכתבו התוס' וז"ל: אוגר זוזי בפשיטי, מקבל היה עליו אחריות אונסים, להכי סלקא דעתיה דשרי. עכ"ל. והריב"ש (סימן שה) הביא דברי התוס' הנ"ל וביארם, וז"ל: כלומר, [שקיבל עליו אחריות אונסים]. שכל זמן שהיו המעות ביד הלוה שלא הוציאם עדיין, אם נאנסו

שיהיה פטור מלשלם כמו אם היה שוכר. ואם הוציאם ונאנסו כל נכסי הלוה, פטור, ואין עליו שעבוד כלל אם חזר והעשיר. והרא"ה ז"ל כתב, ודאי משהוציאם היה חייב באחריותם כדין הלואה. אבל כל שלא הוציאם, היה בידו כדין שוכר ופטור מן האונסים, ועל אותה שעה היה נוטל שכרו. ואפ"ה אסיקנא דאסור משום דזוזי לא הדרי בעינייהו ולא ידיע פחתייהו כדאיתא בגמ'. ואפשר דבדרך זו הא דרב חמא הוי אבק רבית, והרמב"ם ז"ל כן כתב דהוי אבק רבית, ואין ספק שכוונתו היתה בדרך זו, אבל אם היתה הלואה גמורה אע"פ שאומרים בלשון שכירות או בלשון מכירה ודאי רבית קצוצה היא, שאין הלשון גורם. עכ"ל. וכ"כ עוד בתשובה (סימן שח) ע"ד התוס' הנ"ל שבכה"ג

¹¹⁷⁴⁵⁶⁷

שקיבל המלוה אחריות אונסים אסור משום אבק רבית ושכן כתב הרמב"ם בההיא דרב חמא שאסור משום אבק רבית. ע"ש. וכ"כ הרי"ד בפסקיו (מציעא סט:) וז"ל: רב חמא הוה מוגר זוזי בפשיטי ליומא, פירוש, היה מוגר להם כדין שכירות כלים, מה שכירות כלים אחריות אונסים על המשכיר אף רב חמא היה מקבל עילויה כל האחריות ובהא הוה סמ"ך דהוה (כצ"ל) שרי. דמאי שנא ממרא דשרי למישקל מינה אגרא משום דהוה אחריותה על המשכיר ולא הוה הלואה, ה"נ אנא מקבילנא עלי אחריות ואין כאן הלואה. ולא היא, מרא הדרא בעינה וידיע פחתה, הלכך שרי, אבל זוזי דלא הדרי בעינייהו ולא ידיע פחתייהו "אע"ג דמדאורייתא שרי שאין זו הלואה, מדרבנן אסור דמיחזי כהלואה ולא כשכירות". עכ"ל. וכ"כ הרמ"א בהג"ה בש"ע יו"ד (סימן קעו סעיף א) שאין בזה איסור רבית מן התורה רק מדרבנן. ע"ש. ומעתה כל שכן בני"ד שבשום זמן הבנק אינו מקבל עליו את כל האחריות על הכסף שמקבל, וכל האחריות היא רק על הנכסים של

שאינן היתר עיסקא מועיל אלא באדם שרוצה ללוות כסף לצורך עסקיו ששייך שירותי בעסק שעושה. אבל אדם שרוצה ללוות כסף לצורך הוצאות ביתו או כדי לפרוע חובותיו, אין מועיל בזה היתר עיסקא שהרי אינו עושה שום עסק בכסף שמקבל, ולא שייך איפוא לומר שהרויח בכסף שקיבל ומשלם לבעל המעות את חלקו בריוח.³⁰ ואם יש ללוה סחורה או עסק אחר שמתעסק בהם לעצמו ומרויח, מותר לו ללוות על פי היתר ט ע מ ר ב י ת

עמד על דבריו, ומסיק שיש לאסור מדרבנן עכ"פ. עש"ב. וכן נלע"ד עיקר כמו שביארתי בס"ד עפ"ד הראשונים ז"ל בההיא דרב חמא הוה מוגר זוזי.

ואחר הודיע אלקים אותנו את כל זאת, נראה שיש להקל בפשיטות להפקיד כסף בבנק בתכניות חסכון שונות ולקבל ריוח על פי היתר עיסקא, שהרי אפי' בלי היתר עיסקא אין בזה איסור מן התורה רק מדרבנן שגזרו מפני שדומה להלוואה ברבית וכנ"ל, ועיי' היתר עיסקא כבר אינו דומה להלוואה ברבית, ויש להקל בפשיטות. וכן יש להקל בזה בדיעבד אפי' אם החוסך אינו יודע מהו פירוש היתר עיסקא, הואיל והוא חתם על דף ההסכם שכתוב בו שנעשה בכפוף לתקנות הבנק, ואחת מתקנות הבנק היא, שהבנק אינו מתעסק בעניינים שאסורים משום רבית רק על פי היתר עיסקא, ונחשב כאילו חתם על שטר עיסקא כמ"ש בפנים. ויש להקל בזה יותר משיש להקל ללוות מהבנק כשהלוה אינו יודע פירוש היתר עיסקא, שהרי כשמלוה לבנק אין שייך איסור תורה בשום אופן.

(30) כ"ב הגאון מהר"א הלוי ז"ל בשו"ת גנת ורדים (חיו"ד כלל ו סימן ד) וז"ל: "ועל כל פנים הסופרים צריכים זירוז שלא לעשות שטר עיסקא רק למתעסק ולא למי שדחקוהו נושיו ומערים לקחת ממון בדרך עיסקא, ופורע בו חובותיו.

הבנק בלבד, אין בזה איסור תורה רק איסור מדרבנן משום דמיחלף בהלוואה גמורה כמ"ש הראשונים הנ"ל. ואפי' לפמ"ש הריטב"א בחידושי הנד"מ (מציעא סט:) בשם הרא"ה שאסור מן התורה להשכיר מעות אע"פ שבעל המעות מקבל עליו אחריות אונסים כל זמן שלא הוציאם מרשותו והם בעין. וז"ל: ותלמודא קאמר דלא דמי למרא, דאילו במרא אפי' בשנשתמשו בה הדרא בעינה וידיע פחתה, משא"כ באלו. "וכיון שעל דעת להוציאם ולהשתמש בהם מקבלים אותם, זו הלוואה גמורה היא. ורבית קצוצה". עכ"ל. מ"מ נראה דהיינו דוקא בנדונו שקיבל עליו אחריות אונסים רק על הזמן שהמעות הם ברשות המקבל, אבל לאחר שיוציאם המקבל וישתמש בהם, כל האחריות היא על המקבל, וכיון שהמקבל קיבל את המעות על דעת להוציאם ולהשתמש בהם, הרי זו הלוואה גמורה ברבית. אבל בני"ד שגם בזמן שהבנק מוציא את המעות ומשתמש בהם, אינו חייב באחריותם לגמרי, מסתברא שגם הריטב"א והרא"ה יודו דלא הוי הלוואה גמורה, ואסור מדרבנן בלבד. שוב ראיתי בשו"ת מנחת יצחק חלק ג (סימן א) שהביא משו"ת מהרש"ג (חיו"ד סימן ג) שצידד להתיר להלוות לחברה בע"מ כיון שמעולם לא השתעבד גוף בעלי החברה למלוה רק מעות החברה משועבדים למלוה ואם יכלו מעות החברה, הפסיד המלוה. אולם הגאון מנחת יצחק זצ"ל

עיסקא גם לצורך הוצאות ביתו ופרעון חובותיו, בתנאי שישעבד בקנין גמור לבעל הכסף חלק בסחורה או בעסק שיש לו, בשווי הכסף שלוה ממנו. וכן יש להקל בזה אם יש ללוה דירה או מגרש שדרכן להתייקר, בתנאי שישעבד למלוה בקנין חלק בדירה או במגרש בשווי הכסף שלוה.³¹ ויש מתירים ללוות על פי היתר עיסקא בכל אופן שהוא, שהרי אם לא היה לזה את הכסף שצריך להוצאות ביתו או לפרעון חובותיו היה חייב למכור

ט ע ר ב י ת

להתיר אלא אם האמת כן הוא, שהוא נוטל את המעות לעשות בהם איזה עסק אבל אם אינו נוטל את המעות לצורך עסק אלא לפרוע איזה חוב וכדומה אז לא מהני שטר עיסקא כיון שהוא שקר. עכ"ל. וכ"כ בספר ארץ חיים סתהון (סימן קעז ס"ה) בשם הרב פרח שושן ופרי האדמה הנ"ל. וכ"כ בשו"ת הר הכרמל (חח"מ סימן כה) שאם עושה שטר עיסקא רק להערמת רבית שאינו מתעסק במעות רק מוציאו לצרכו, הריוח שנותן הוא רבית גמור. וכן משמע בש"ע יו"ד (סימן קעז סעיף ה) בהג"ה, וכן מחלק המשנה למלך (פ"ז מהל' מלוה ה' יא) בשם מהריב"ל. וא"כ בהיתר עיסקא דידן שהמקבל נוטל הממון ופורע חובותיו או אוכלו או משיא בנותיו וכיו"ב, אסור, אא"כ נותנו בעיסקא ממש. עכ"ד. ונראה שאין חילוק בזה אם בעל המעות יודע שכוונת המקבל להוציא את המעות לצרכיו השונים, או שאינו יודע, בכל אופן אסור לו לקבל ריוח מהמעות כיון שלא היה שום עסק ושום ריוח במעות, והרי זו רבית. וכן מתבאר מדברי הגר"ז (הל' רבית סעיף מב).

31 שכיין שמשעבד לבעל המעות חלק בסחורה שמתעסק בה ומרויח, א"כ נחשב שהתעסק במעות וקנה בהם את הסחורה שמתעסק בה ומרויח. ומה שהוציא את המעות לצרכיו השונים אינו גורע מאומה, שאחר ששעבד לבעל

התם אין שום דרך מוציאתו מידי עבירה". עכ"ל. וכ"כ הגאון מהר"י שבאבו ז"ל בתשובה שנדפסה שם (סימן ח) וז"ל: אמנם אם זה המתעסק הוא אדם עני ויש עליו בעלי חובות, ואין לו בביתו ובחנותו סחורה כנגד אותם מעות כדי שיקנה אותה בשביל המעות [שמקבל], אלא הולך ופורע בהם חובותיו או אוכל ושותה בהם, אז בודאי איסור גדול יש בדבר. כי כתיבת השטר אינה מתירה ליקח רבית גמור בקוראם לו ריוח. כיון שהוא אינו מתעסק במעות, כי לא השטר הוא העיקר אלא המעשה. עכ"ל. וכ"כ עוד בספרו פרח שושן יו"ד (כלל ו סימן א) ושכ"כ מהריב"ל חלק ב (סימן כו) לאסור בזה אפי' בכסף של יתומים קטנים. ע"ש. וכן הובאו דבריו להלכה בספר פרי האדמה (פ"ו מהל' שותפין דכ"ה ע"א). וכן מתבאר ממש בשו"ת אורים גדולים (סימן קצו), ובשו"ת באר מים חיים מוצירי ח"ב (חיו"ד סימן ד), ובשו"ת חקרי לב (חיו"ד סימן כז). וכ"כ בש"ע הגר"ז (הל' רבית סעיף מו) וז"ל: "וכל דרכי היתר הללו הן בעיסקא, שהמקבל אינו מוציא המעות ביציאותיו אלא מתעסק בהן ומרויח". עכ"ל. ועיין עוד בדבריו לעיל (סעיף מב) שכי' שאם הוציא המעות ביציאותיו אפי' מדעתו של בעל הבית ונותן ריוח לבעל הבית, הרי זו רבית קצוצה. ע"ש. וכ"כ בספר קצור שלחן ערוך (סימן סו סעיף י) וז"ל: שטר עיסקא לא מהני

חפציו או למשוך כסף מתכניות חסכון שיש לו בבנק קודם זמן פרעונו, והיה מפסיד כסף, ובסיבת הכסף שלוה הוא נמנע מלעשות כן, ונחשב לגביו שהשתמש בכסף שלוה והרויח בו.³² ולענין מעשה, יש להחמיר בזה בדעה הראשונה.³³ ומכל מקום אם כבר לוה לצורך הוצאות ביתו ופרעון

³² ודו"ק

³³ ודו"ק

ט ע מ ר ב י ת

ומרויח. ועיין עוד להלן בהערה 38. ע"ש. ולפי"ז גם אם לוה לצורך הוצאות ביתו ופרעון חובותיו יש להקל כשיש לו דירה או מגרש ומשעבד למלוה בקנין גמור חלק בדירה או במגרש, והריוח שמשלם בכל חודש הוא עבור החלק ששעבד לו במגרש או בדירה, וכמ"ש לעיל גבי סחורה או עסק שמשעבד למלוה. ומ"מ נראה שאין להקל בזה אפי' בדיעבד אם לא שיעבד בפירוש למלוה חלק בדירה או במגרש, כיון שאין זה עסק ממש כמו סחורה שהקלנו בדיעבד אפי' כשלא שעבד. ודו"ק.

(32) כ"כ הגאון מהר"י נטנזון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב קמא (חלק ג סימן קס) ותליתאה (חלק א סימן קלז). וכן הסכים לזה הגאון מהרש"ם ח"ב (סימן רטז, וסימן רנב). ועיין בספר ברית יהודה (פרק לח הערה יח) מה שהאריך בזה בדברי המתירים. ע"ש. ויש כמה מאחרוני זמננו שסומכים על זה להקל, והובאו דבריהם בספר רבית לאור-ההלכה (פרק כד הערה יח). ע"ש.

(33) שמלבר שכל ענין היתר עיסקא יש בו הערמות גדולות ולא התיירוהו אלא מדוחק כמו שיתבאר להלן בהערה 79, והבו דלא להוסיף עלה להערים הערמה כ"כ גדולה, להתיר לתת מעות על מנת לקבל ריוח אפי' כשאינו מתעסק כלל במעות ולא בסחורה אחרת בשוויין, ולסמוך על סברא בעלמא שמפני שנמנע ע"י כך מלהפסיד יותר, הרי זה נחשב שהרויח. ועוד, שעיקר סברת

המעות חלק בסחורה שיש לו כפי שווי המעות שקיבל. הרי חלק הסחורה המשועבד עומד במקום המעות, והמעות שייכים למקבל בלבד ורשאי לעשות בהם כרצונו. וכן ראיתי בשו"ת גנת ורדים (חיו"ד ככל ו סוף סימן ח) בתשובת מהר"י שבאבו ז"ל שכי' שאם יש לו סחורה ומקנה אותה לבעל המעות בשביל מעותיו, מותר. אע"פ שמוציא את המעות לצרכיו. ע"ש. ובשו"ת חקרי לב (חיו"ד סימן כז) כתב בשם שו"ת באר מים חיים מוצירי (חיו"ד סימן יא) שכל שיש ללוה סחורות בשווי המעות שקיבל בתורת עיסקא, העסק קיים. ע"ש ומשמע שאפי' אם לא שיעבד לו את הסחורות בפירוש, מותר בדיעבד וכ"כ בשו"ת אמרי יוסף ח"א (סימן קח) ובשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן רטז) והובאו בספר ברית יהודה (פרק לח הערה יח) ולפע"ד לכתחילה אין להקל אלא כשמשעבד ומקנה לו בפירוש חלק בסחורתו. כמ"ש מהר"י שבאבו ז"ל, ובדיעבד יש להקל בכל אופן אם היו בידו סחורות בשווי מעות העיסקא שקיבל.

ומה שכתבתי שיש להקל בזה גם כשיש ללוה דירה או מגרש שדרכן להתייקר, בתנאי שישעבד למלוה חלק בדירה או במגרש בשווי הכסף שלוה. זהו ע"פ מ"ש להלן בסעיף יב שאפשר ללוות כסף ע"פ היתר עיסקא לצורך קניית מגרש או דירה, כיון שדרך המגרשים והדירות להתייקר. ונחשב שעושה בכסף עסק

חובותיו ושילם ריוח לבעל הכסף, אין בית דין מחייבים את בעל הכסף להחזיר ללוה את הריוח שקיבל ממנו,³⁴ אבל עליו לעשות כן כדי לצאת ידי שמים,³⁵ בפרט אם לא ידע שכוונת הלוה להשתמש בכסף להוצאות

ט ע מ ר ב י ת

אוצר החכמה
אוצר החכמה

לכתחילה וכמ"ש בהערה 32, שאין בית דין יכולים לחייב את המלוה להחזיר את הרבית. ומה גם שנראה שבנ"ד גם האוסרים מודים שאין בזה איסור רבית מן התורה רק מדרבנן, שהרי קיבל את הכסף על פי היתר עיסקא, ואינו מוכרח לשלם ריוח כשלא היה ריוח, שהרי יכול להשבע ולהפטר. ואע"פ שדעתו היתה לשלם את הריוח בכל אופן, מ"מ כיון שע"פ הדין אינו מוכרח לשלם בכל אופן אין כאן רבית מן התורה וכמ"ש בס"ד בחלק א (פרק ד סעיף ז) שכשארין הרבית ודאית אין בזה איסור רבית מן התורה. ע"ש. וברבית דרבנן לכל הדעות אין בית דין יכולים לחייב את המלוה להחזיר וכמ"ש בס"ד בחלק א (פרק ו סעיף ז).

35 כד"ן אבק רבית שאע"פ שאין בית דין מחייבים את המלוה להחזירו ללוה, מ"מ צריך להחזירו ללוה אם רוצה לעשות תשובה ולצאת ידי שמים וכמ"ש בס"ד בחלק א (פרק ו סעיף ז). ואע"פ שבנ"ד יש מתירים לקבל את הריוח אפי' לכתחילה וכמ"ש בהערה 32, ולפמ"ש בהערה הקודמת גם לדעת האוסרים אין בזה איסור רבית מן התורה כיון שיכול להשבע שלא היה ריוח ולהיפטר מלשלם ריוח לבעל הכסף. ע"ש. והרי בדבר שנחלקו בו הפוסקים אם אסור משום אבק רבית או מותר, אין צריך להחזיר אפי' לצאת ידי שמים, כיון שיש ספק ספיקא להקל שלא להחזיר וכמ"ש בס"ד בחלק א (פרק ו סעיף ח והערה 21). מ"מ בני"ד שרוב ככל הפוסקים אוסרים לקבל את הריוח, ודבריהם מסתברים כמ"ש בס"ד בהערה 33, יש להחמיר

השואל ומשיב ומהרש"ם צע"ג לפע"ד, שכיון שהלוה לא הרויח במציאות כסף בעין, ומשלם למלוה כסף מכיסו אין לך רבית גדולה מזאת. ואע"פ שנמנע ממנו הפסד בזה שלוח ולא הוצרך למכור את חפציו ותכניות חסכון שיש לו בבנק, מ"מ סוף סוף לא היה שום ריוח בעין, ועל כרחך שמשלם מכיסו ריוח לבעל המעות, והרי זו רבית גמורה. וכנראה זה טעמם של רוב גדולי האחרונים שאוסרים בזה כמ"ש בהערה 31. וכיון שדעת רוב האחרונים לאסור, ומסתברים דבריהם לאסור, לכן לפע"ד אין להקל בזה למעשה. אא"כ משעבד למלוה בקנין, חלק בסחורה או עסק או דירה או מגרש שיש לו וכמ"ש בהערה 31. וכן ראיתי הלום למו"ר ועט"ר הגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (גליון שכט תשמ"ח עמוד שצב) שדעתו נוטה להחמיר בזה ושכן הוא נזהר בלי נדר ומזהיר לתלמידים הי"ו שלא למשוך כסף מחשבון שבבנק אם אין כסף בחשבון, שהרי הבנק גובה רבית עבור כך, ולא שייך כאן היתר עיסקא כשאינו מתעסק בכסף שמושך מחשבונו. ע"ש. וכן כתב בספר רבית לאור ההלכה בשם הגאון רביצ' אבא שאול שאין להקל בזה דהו"ל הערמה גדולה. ע"ש. וכן נלע"ד עיקר כמ"ש בפנים.

34 ע"פ מ"ש בס"ד בחלק א (פרק ד סעיף כה) שאפי' בדבר שנחלקו בו הפוסקים אם אסור מן התורה משום רבית או מותר מן התורה, אין בית דין יכולים לחייב את המלוה להחזיר את הרבית שקיבל. ע"ש. וכל שכן בני"ד שיש מתירים אפי' למעשה לקבל את הריוח אפי'

יא. מן האמור בסעיף הקודם יוצא, שצריך כל אדם להזהר שלא למשוך משיכת יתר מחשבונו שבבנק ושלא לרשום שיקים בסכום הגבוה מיתרת חשבונו שבבנק, אם עושה כן לצורך הוצאות ביתו, שהרי הבנק גובה רבית עבור כך ואין מועיל בזה היתר עיסקא כמו שהתבאר. והמיקל בזה בשעת הדחק בתשכון שבבנק ממשלתי אין מזניחים אותו. 37 ואם הוא

ט ע מ ר ב י ת

יש חלק בו, מותר מן התורה להלוותו ברבית לדעת הראשונים הנ"ל. ואע"פ שלמעשה גם הראשונים הנ"ל אוסרים מדרבנן להלוותו ברבית, מכל מקום בדרבנן אפשר לסמוך על דברי המתירים להלוות ע"פ היתר עיסקא גם כשאנו מתעסק במעות ומרויח רק שנמנע ממנו הפסד בנכסיו, וכמ"ש בהערה 32 שכן דעת השואל ומשיב ומהרש"ם. אכן אין להקל בזה אלא "בשעת הדחק" מפני שלדעת רוב הראשונים גם ממון ששייך לכל הציבור ואין לו בעלים ידועים אסור מן התורה להלוותו ברבית, והגזבר הממונה עליו נחשב כמלוה. עיין במ"ש בס"ד בחלק א (פרק ג הערה 131) שכן כתב בספר התרומות, ושכן דעת מהר"ם מרונטבורק והרא"ש וראבי"ה ועוד הרבה ראשונים. ע"ש. וא"כ אין לנו לסמוך על צרף של שתי שיטות דחיות אא"כ בשעת הדחק ממש שהסומך עליהם אין מזניחים אותו. [ועיין עוד להלן בפרק טז סעיף ל והערה 60 מ"ש בס"ד להליץ על ישיבות ומוסדות שונים שנוהגים להקל ללוות מבנק ממשלתי על פי היתר עיסקא לצורך החזקת הישיבה ומוסדות התורה, אע"פ שאין עושים שום עסק בכסף שמקבלים, רק משתמשים בו לפרעון חובות הישיבה ולהוצאות הישיבה השוטפות. ע"ש.] והלום ראיתי בספר רבית לאור ההלכה להרה"ג ר"מ פנירי שליט"א (פרק כד הערה יח) שכתב בשם מרן הגאון

להחזיר את הרבית אם רוצה לצאת ידי שמים.

36 **שהואיל** ובעל הכסף לא ידע שכוונת המקבל להערים ולהוציא את הכסף שמקבל להוצאותיו השונות, הרי המקבל נחשב לגזלן, ומשעה שהוציאו לצרכיו השונים הרי נעשה לזה עליו. ולכו"ע אסור לו מדרבנן לתת שום ריוח לבעל הכסף, וכמ"ש הרמ"א בהג"ה (סימן קעז סעיף ה). ועיין מ"ש בס"ד בחלק א (פרק ג סעיף יח והערה 45). וצרף לכאן. ויוצא איפוא דהו"ל אבק רבית לכו"ע, לפיכך, צריך להחזירו כדי לצאת ידי שמים.

37 **ע"פ** מ"ש בחלק א (פרק ג סעיף מה) שיש אומרים שממון ציבורי שאין לו בעלים ידועים מפני שיש בו חלק גם לבני אדם העתידים להולד, מותר מעיקר הדיו להלוותו אפי' ברבית קצוצה, מפני שאין כאן רבית מלוה למלוה כיון שאין כאן מלוה ידוע, ועיין שם בהערה 130 שכ"כ הרשב"א בכמה תשובות, וכן כתב בספר התרומות בשם רב צרפתי, ושכן צידד בזה הריא"ז. ע"ש. ואע"פ שלמעשה גם הרשב"א והריא"ז לא הקלו בזה מחשש שיפרצו גדר באיסור רבית. מ"מ פשיטא להו שאין בזה איסור רבית מן התורה. ולפ"ז כסף שבבנק ממשלתי שאינו שייך לבעלים ידועים, רק לאוצר המדינה ששייך לכל אזרחי המדינה. ולכל אזרחי המדינה

משעבד לבנק בקנין גמור חלק בסחורה או בעסק או בדירה שיש לו בשווי
מכום הכסף שבדעתו לקחת מהבנק, אפשר להקל בזה בחשבון שבכל
בנק.³⁸

יב. אדם שלוה כסף מחבירו לצורך קניית מגרש או דירה מותר לו לסכם
עמו שיתן לו ריוח קצוב בכל חודש על פי היתר עיסקא, שהרי דרך
המגרשים והדירות להתייקר, ונחשב שעושה בכסף עסק ומרויח.³⁹ וכל
שכן שמותר ללוות כן מבנק ממשלתי, עיין בסעיף הקודם.

יג. אסור לאדם לקנות מוצרים שונים לצרכי ביתו ולשלם על ידי כרטיס
אשראי, אם משלם בכמה תשלומים⁴⁰ ועבור כך צריך לשלם רבית לבנק או

המחיר של המוצר

ט ע ס ב י ת

(39) כן נראה פשוט מסברא, וכ"כ בספר ברית
יהודה (פרק לח עמוד תרד) ושכן מתבאר בשו"ת
תשורת שי ח"א (סימן כג) שריוח הבא על ידי
התייקרות נחשב ריוח לענין היתר עיסקא. ע"ש.
ומ"מ מי שלוה כסף לצורך קניית דירה על פי
היתר עיסקא, והתברר שהפסיד, כגון, שקנה
דירה חדשה מחברת בניה או מקבלן פרטי,
והללו פשטו רגל ולא המשיכו בבניית הדירה,
והכסף שהשקיע הקונה ירד לטמיון, נכון שבעל
המעות לא יקבל ממנו שום ריוח. ומ"מ את
הקרבן יוכל לקבל א"כ יעידו עדים כשרים
ונאמנים שבשעת רכישת הדירה לא היה שום
חשש להפסד. ועיין עוד לעיל בהערה 7 מ"ש בזה
בס"ד.

(40) אבל מותר לכתחילה לקנות ע"י כרטיס
אשראי ולשלם במזומן אע"פ שהבנק גובה את
התשלום בזמן מסוים בכל חודש ולא מיד בכל
יום, כיון שאינו משלם לבנק שום תוספת עבור
כך. ומה שמשלם לבנק תשלום חד פעמי לשנה
עבור הכרטיס, אין בזה חשש רבית, שתשלום זה
הוא עבור ניהול החשבון ולא עבור שום המתנה.

הראש"ל הגרע"י שליט"א בתשובה כת"י שאפשר
להקל למשוד משכית יתר מחשבונו שבבנק בצורך
דעת המצדדים לומר שמותר ללוות ברבית מבנק
אפי' בלי היתר עיסקא (עיין בשו"ת מהרי"א הלוי
ח"ב סימן נד). עכ"ד. ולפע"ד אין לסמוך על זה רק
בחשבון בנק ממשלתי ובשעת הדחק כמ"ש לעיל
בס"ד. שסברת המצדדים לומר שאין איסור רבית
בהלוואה מבנק דחוייה היא, וכמ"ש כל האחרונים
עיין בשו"ת ישכיל עבדי חלק ה (חיו"ד סימן יז).
ואולי גם הגאון הראש"ל התיר רק בבנק ממשלתי,
וכמ"ש. וצ"ע.

(38) ע"ס מ"ש לעיל בסעיף הקודם בהערה 31,
שכשמעבד למלוה חלק בסחורה או בעסק או
בדירה שיש לו, בשווי הכסף שלוה, הרי זה
נחשב כאילו שקנה סחורה או עסק או דירה
בכסף שקיבל ונותן ריוח מרווחי הסחורה
והעסק, והדירה שמתייקרת. ומ"מ צריך לשעבד
כן בקנין גמור. אבל אין צריך שיעשה קנין דוקא
עם מנהלי הבנק, ואפשר לזכות לבנק חלק בהם
על ידי אדם אחר שיזכה בו בקנין לבנק, דקי"ל
זכין לאדם שלא בפניו.